

ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ

ISSN [2663-0265](#) (print) ISSN [2663-0273](#) (online)

Journal home page: <https://fip.dp.ua/index.php/FIP>

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Марія Степанівна Кармазіна

Доктор політичних наук, професор,
Інститут політичних і етнічнонаціональних
досліджень імені І.Ф.Кураса НАН України,
вул. Генерала Алмазова, 8, Київ-11, 01011,
Україна

Mariia Karmazina

Doctor of Political Sciences, Professor,
I.F.Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of
the National Academy of Sciences of Ukraine,
str. General Almazov, 8, Kyiv-11, 01011,
Ukraine

E-mail: karmmm@ukr.net, ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2887-6824>

УДК 3.32.328

УКРАЇНСЬКА ПАРЛАМЕНТСЬКА ЕЛІТА: КІЛЬКІСНО-ЯКІСНИЙ АНАЛІЗ ІДЕНТИТЕТІВ (1990–2019)

Received 20 March 2022; revised 25 April 2022; accepted 10 May 2022

DOI: 10.15421/352208

Анотація

У статті досліджується склад українського парламенту усіх дев'яти скликань (у період з 1990 до 2019) на основі кількісно-якісного аналізу біографічних даних 2658 парламентарів.

Кількісний аналіз використовувався, по-перше, для обрахунку загальної кількості депутатських мандатів та кількості осіб, які ці мандати здобували; по-друге, заради виявлення та ідентифікації осіб, які обиралися народними депутатами від 1 до 8 разів; по-третє, задля встановлення співвідношення між чоловіками- і жінками-парламентарями. У ході якісного аналізу відбувалося виокремлення та подальше дослідження трансформації ідентитетів парламентарів кожного зі скликань Верховної Ради України.

Встановлено: персональні ідентитети («член партії», «позапартійний», «представник партії влади», «член роду, сім'ї», «земляк», «ресурсоутримувач» та ін.) сприяли претенденту на місце в парламенті у ході його участі у передвиборчій боротьбі (зокрема, у 1998, 2002, 2012, 2014 та 2019 рр. в умовах функціонування в Україні змішаної виборчої системи, та у 2006 і 2007 рр. – пропорційної); свідомо зміна парламентарем ідентитетів (набуття нової політичної ідентичності) забезпечувала його тривале перебування у законодавчому органі країни; за період I–IX скликань Верховної Ради України у парламенті окреслилося «владне ядро», що складається з кількох десятків «незмінних парламентарів», переважуюча більшість з яких – чоловіки. Незмінність персон у законодавчому органі свідчить, щонайменше, про посилення персоналізації політики та певну дедемократизацію парламенту, що своєю чергою актуалізує питання подальшого удосконалення і виборчої системи в країні, і законодавства, що стосується функціонування політичних партій.

Ключові слова: Верховна Рада України, українська парламентська еліта, ідентитети парламентарів.

The Ukrainian parliamentary elites: quantitative-qualitative analysis of identities (1990–2019)

Abstract

The article examines the composition of the Ukrainian parliament of all nine convocations (between 1990 and 2019) on the basis of quantitative and qualitative analysis of the biographical data of 2658 members of the parliament.

Quantitative analysis is used for the following purposes:

● *Firstly, to calculate the total number of deputy mandates and the number of persons who have received these mandates;*

● *Secondly, to identify MPs elected from 1 to 8 times to the parliament;*

● *Thirdly, to establish a proportion of male and female MPs.*

The qualitative analysis is aimed at identifying and studying the transformation of the MPs identities of each of the convocations of the Verkhovna Rada of Ukraine.

The research provided the following key findings:

- *Candidates for a seat in the parliament benefited from the personal identities (“party member”, “non-party”, “representative of the party in power”, “member of the clan, family”, “fellow countryman”, “resource holder”, etc.) during election campaigns (in particular, in 1998, 2002, 2012, 2014 and 2019 in the conditions of a mixed electoral system functioning in Ukraine, and in 2006 and 2007 – proportional);*

- *The deliberate change of identities by MPs (the acquisition of a new political identity) ensured their long stay in the country’s legislative body;*

- *A “power core” has emerged in the parliament during the period of the I – IX convocations of the Verkhovna Rada of Ukraine. It consists of several dozen “irreplaceable parliamentarians”, the prevailing majority of whom are males. Such an irremovable part of the legislative body indicates an increasing personification of politics and a certain de-democratization of the parliament. Additionally, this finding raises the question of further improvement of both the electoral system and legislation concerning the functioning of political parties.*

Key words: *Verkhovna Rada of Ukraine, parliamentary elite of Ukraine, parliamentarians’ identities.*

Постановка проблеми.

В Україні до нині відсутні наукові розробки, в яких би (заради тієї чи іншої дослідницької мети) аналізувалася специфіка трансформації ідентитетів народних депутатів України, обраних до Верховної Ради України за період усіх дев’яти скликань – з 1990р. до 2019р. Задля заповнення цієї лакуни мною на базі даних, розміщених на офіційному вебпорталі Верховної Ради України (<https://www.rada.gov.ua/>) було, насамперед, створено своєрідний «біографічний компендіум» народних депутатів України I–IX скликань, у якому сконцентровані офіційні дані щодо усієї сукупності українських парламентарів, обраних з 1990 до початку 2020р., всього – 2 658 осіб.

Мета дослідження полягає в тому, щоб:

- на основі аналізу кількісних даних обрахувати загальну кількість депутатських мандатів та кількість осіб, які ці мандати здобували; виявити та здійснити ідентифікацію осіб, які обиралися народними депутатами від 1 до 8 разів; встановити співвідношення між чоловіками- і жінками-парламентарями;

- виокремити та простежити трансформацію базових (з-поміж іншого – соціокультурних, економічних, політичних та ін.) ідентитетів парламентарів кожного зі скликань Верховної Ради України, які сприяли претендам на депутатський мандат у ході багаторазової результативної боротьби за нього.

Осмислення трансформації ідентитетів законодавчої еліти може стати потенційним стартовим майданчиком для розуміння складності різноаспектних політичних процесів,

явищ, феноменів в Україні і, своїм способом, посприяти актуалізації низки питань, пов’язаних не лише з демократизацією механізмів творення законодавчого органу країни, але й з подальшим удосконаленням інших механізмів зміцнення державних інститутів.

Верховна Рада України I (XII) скликання: українсько-радянські ідентичності законодавців

У період перших років функціонування незалежної Української держави представники еліти, як відомо, були переважно вихідцями із партноменклатури, «директорів-господарників», які виступали своєрідним уособленням «передових загонів робітників, селян і трудової інтелігенції». Крім «цензу походження» (ідентитету походження), ця пострадянська еліта в Україні (зокрема – обрані у 1990р. народними депутатами Верховної Ради УРСР) відповідала низці інших, встановлених радянською владою критеріїв, дотримувалася у своїй більшості певних ідеологічних настанов і мала, відповідно, – узвичаєні політичні орієнтири тощо. Тож на початку 1990-х років спектр ідентичностей людей, які, засідаючи у Верховній Раді України, спочатку лише сприяли реалізації політики, виробленої у Москві, а з кінця 1991р. перетворилися на суб’єктів політики і мали трансформувати інститут Верховної Ради УРСР в український парламент і почати самостійно приймати політичні рішення щодо своїх власних долі і долі усієї країни (чи впливати на їхнє прийняття), був нешироким, і ці ідентичності значною мірою

були зумовлені і нівельовані «совєтським минулим» (зокрема, ідеологічними і поведінковими політичними стереотипами).

Підстави для таких тверджень забезпечує, насамперед, аналіз складу народних депутатів у Верховній Раді України І (ХІІ – «українського совєтського») скликання (1990-1994) (див.: [Верховна Рада України дванадцятого скликання 1998: 141-386]), який допомагає виокремити у депутатському корпусі групи за певними ідентифікаційними критеріями: етнічним (що мав вагу в умовах СРСР) та соціальним походженням, освітою та спеціальністю, партійністю і, відповідно, політичними орієнтаціями тощо.

Проведений аналіз засвідчив, що, за моїми підрахунками, переважна кількість депутатів (із 475 осіб, яким вдалося володіти депутатськими мандатами у період 1990–1994 рр.) була українцями – понад 350 осіб, близько 100 осіб – росіянами, по 5 осіб заявляли свою національність як білоруси і євреї. Серед депутатів було по одній персоні, які зазначили себе представниками інших національностей – адигєсець, болгарин, вірменин, німець. Крім цього, візьмемо на замітку два моменти: перший – до Верховної Ради УРСР у 1990р. не увійшло жодного кримського татарина; другий – окремий феномен у Раді уособлювала група осіб, щодо національності яких інформація не була зафіксована, тобто феномен (і своєрідний ідентитет) «людей без національності», чією небезінтересною відмітною рисою було перебування на високих посадах у радянських владних лабіринтах. Зокрема, бракує інформації щодо національності колишнього першого секретаря ЦК КПУ С.Гуренка, першого заступника міністра внутрішніх справ УРСР В. Дурдинця, майбутнього заступника міністра Кабінету Міністрів України (з 1995 р.) А. Толстоухова, керівника – з 1994р. – управління з питань територій Адміністрації Президента України та першого заступника голови АПУ (з 1995р.) В.Яцуби, заступника головного редактора журналу «Вітчизна» В. Яворівського та ін.). При цьому у близько 400 народних обранців (незалежно від національності) місцем народження зазначалася Україна, понад 50 осіб народилися

у різних регіонах РРФСР, від 1 до 4 осіб місцями свого народження вказали такі території, як Аджарська та Башкирська АРСР (по 1 особі), Азербайджанська (1), Білоруська (4), Грузинська (3), Казахська (3), Молдавська (2), Туркменська (1) та Узбекика (2) «совєтські соціалістичні республіки». Крім того, Німецьку Демократичну Республіку місцем свого народження вказав 1 депутат, а Польщу – 3.

Безпосередніми місцями народження кожного народного депутата – «малими батьківщинами» – зазначалися не тільки села, міста й містечка в українських регіонах, не лише російські «станіци» чи воєводства Польщі, але й, наприклад, «радгосп імені Паризької Комуні» (місце народження колишнього першого заступника голови Держагропрому УРСР, міністра, першого заступника міністра сільського господарства України В.Ситника). Тобто, до Верховної Ради України зразка 1990р., що постала в умовах функціонування специфічної мажоритарної виборчої системи – без можливості альтернативного вибору (для виборців), увійшли представники з найрізноманітніших регіонів СРСР.

Окремий важливий момент: на офіційному вебпорталі Верховної Ради України й у книзі «Верховна Рада України дванадцятого скликання. 1990-1994 роки» (1998) інформація щодо того чи іншого депутата взята, найбільш ймовірно, з його власноруч поданих даних, і цим даним характерне різночитання з даними, розміщеними на інших ресурсах. Зокрема, на веб-порталі Верховної Ради України й у згаданій книзі місцем народження В. Яворівського вказано с. Теклівці Крижопільського району Вінницької області, натомість у Вікіпедії у статті «Яворівський Володимир Олександрович» місцем народження письменника зазначено село Теклівка, яке, як уточнено, у 1942р. «входило до складу Трансністрії – провінції Королівства Румунія». Таким чином, можна припустити, що за тих чи інших обставин особистість не прагнула абсолютно чітко окреслити межі свого ідентитету «місце народження», виокремити у своїй біографії «королівське підданство» чи ін. і, по можливості, уникала надання абсолютно точної інформації щодо себе чи свідомо «оновлювала»

свою громадянську належність, користуючись адміністративним поділом, чинним на 1990р.

За соціальним походженням більшість обранців походила із селянських сімей (209), трохи більше – з родин робітників (150 осіб), значно менше – із родин службовців – 113 (у т.ч. військовослужбовців – 21 чол.).

Рівень освіти депутатського корпусу був доволі високим: лише кілька з депутатів мали середню, середню спеціальну чи незакінчену вищу освіту (як, наприклад, відомий письменник І.Драч). Решта, хоча й починали свою біографію як колгоспники (наприклад, депутат О.Коцюба), слюсарі (Я.Аптер), токарі (Г.Асеев), швачки (Р.Богатирьова), водії (П.Лазаренко) чи були «робітником рибкомбінату» (як Г.Архіпова), – мали вищу. Найбільш поширеними спеціальностями, здобутими свого часу майбутніми депутатами, були такі, як: інженер (-радіоелектронник, -шахтобудівник, -будівельник, суднобудівельник, -механік, -технолог, -гірник, -судноводій і т. п.) чи фахівець у галузі сільського господарства. Значно менше було юристів, вчителів, лікарів, журналістів та ін. Була серед народних обранців і незначна кількість кандидатів і докторів наук, академіків.

Приблизно четверта частина депутатів мала специфічне доповнення до здобутого фаху – закінчили такі заклади, як Вища партійна школа при ЦК КПУ, Військово-політична академія імені В.Леніна, Академія суспільних наук при ЦК КПРС, Військова академія Генштабу ЗС СРСР, Академія МВС СРСР тощо, які виконували як функцію своєрідних соціально-політичних ліфтів для особи, так і були маркерами (ідентитетами) її однозначно «советського духу».

Показово, що посади, з яких претенденти йшли балотуватися у народні депутати (попри здобутий фах), були високими: директори, різного роду «керівники» й «завідувачі», «голови» й «заступники головних», члени й очільники районних та обласних рад, виконавчих комітетів, члени чи секретарі міськкомів, райкомів, обкомів КПРС. Лише в спорадичних випадках низка осіб, які не мали вищої осві-

ти, ставала депутатами з якісно інших посад: «горновий доменної печі» (В.Бадов), «гірничий робітник очисного вибою шахти» (В.Головач), «машиніст локомотиву» (Ю.Головко), «завідувач автогаражем» (І.Гринчук), «водій» (М.Дзюба) тощо.

Безумовна більшість осіб, обраних у 1990р. до Верховної Ради УРСР, була членами КПРС, чий партійний стаж нараховував у 1990р. по кілька десятиліть (з 1948р. – у С.Дорогунцова, з 1950 р. – у М.Артеменка, Г.Ванеєва, з 1953р. – у В.Бондаренка). Утім, траплялися особи, які декларували свою участь у Народному Русі України (що згодом став політичною партією), Українській Республіканській партії¹ (zareєстрована Мін'юстом України у 1990), Партії державного відродження України (ПДВУ, діяла у 1990-1996), Демократичної партії України (zareєстрована Мін'юстом України у 1991) тощо.

Таким чином, ідентичності людей, які приймали політичні рішення у 1990-1994 р., визначалися «типовими біографіями». «Типовість», власне, зумовлювалася типовими (з мінімальними відмінностями – «фронтвик», «афганець», «чорнобилець», закінчив ВПШ чи військово-політичний та ін. заклад, обирався депутатом Верховної Ради СРСР тощо) алгоритмами розбудови кар'єри:

- робітник / робітниця, колгоспник – студент – член КПРС – просування кар'єрними сходами до позиції «керівник», «директор», «начальник / заступник начальника» – депутат (наприклад, Я.Аптер, В.Євтухов);

- робітник / робітниця, колгоспник – студент – член КПРС – просування кар'єрними сходами у комсомольській та партійній сфері – депутат (напр., Г.Архіпова);

- учень профтехучилища – служба в армії – член КПРС – військовий навчальний заклад / курси підготовки політпрацівників – військова / військово-політична кар'єра – депутат (напр., Ю.Бабанський);

- робітник / робітниця, колгоспник – парторг / член райкому чи обкому – депутат (напр., І.Гринчук, П.Лебедик, В.Мартинчук);

- студент – член КПРС – кар'єра у сфері

¹ Написання назв партій тут і далі подається згідно з реєстраційними документами політичних сил, zareєстрованими Міністерством юстиції України.

відповідно до здобутої спеціальності – вихід на всесоюзний рівень – депутат (наприклад, Р.Лубківський, Д.Павличко, В.Яворівський)

• студент – кар'єра у сфері відповідно до здобутої спеціальності – дисидент, відбув ув'язнення 1-3 рази – безробітний / робітник / робота за фахом – депутат (Г.Алтунян, Б.Горинь, М.Горинь, Л.Лук'яненко, В.Чорновіл).

Таким чином, потрапити до «советського елітарного політичного середовища» можна було, найперше, скориставшись соціальними ліфтами, що пропонувалися тогочасною державою, основними серед яких було членство в КПРС, яке уможлиблювало подальше кар'єрне зростання; значні переваги мали особи з вищою освітою, додатковим «бонусом» для яких було не лише навчання у ВПШ, Академії суспільних наук та ін., але й робота у всесоюзних організаціях (наприклад, секретарювання у Спілці письменників СРСР), обрання до Верховної Ради СРСР та ін.

Основними «советськими ідентитетами» людей, яким правляча партія довіряла реалізувати політику в УРСР у 1990р., були: робітник, селянин, службовець; «фронтовик», «афганець», «чорнобилець»; переважно – член КПРС, але й (як наслідок перебудовних процесів, що розпочалися у СРСР з 1980р.) – член нових українських партій (наприклад, УРП, засновник якої Л.Лук'яненко був ув'язнений за створення у 1959р. підпільної «Української робочо-селянської спілки»); особа з різнопрофільною вищою освітою, спорадично – зі середньою, середньою спеціальною, незакінченою вищою освітою, слухач/студент вищих партійних/військово-політичних та ін. закладів УРСР чи СРСР; ексдисидент. Саме такі люди виявилися спроможними у серпні 1991 р. обґрунтувати і відстояти основну політичну цінність для кожного українця: державну незалежність, проголосувавши свого часу за постанову «Про проголошення незалежності України».

Верховна Рада України ІІ (ХІІІ) скликання як відзеркалення нових соціально-політичних ідентитетів країни та представників парламентської еліти
Якщо звернутися до облікових карток

(розміщених на згаданому вебпорталі парламенту) осіб, які були обрані до Верховної Ради України ІІ (ХІІІ) скликання, то очевидними стають зміни в інформуванні громадськості щодо біографічних даних (а отже, й ідентитетів) народних обранців, оскільки облікові картки вже не містили даних щодо соціального походження депутатів. Утім, у них і далі фіксували інформацію щодо розташування та номер виборчого округ переможця, дату народження, національність, освіту, професію, посаду й останнє місце роботи, членство у партіях, дані щодо вчених ступенів і звань та відомості щодо попереднього обрання до законодавчого органу.

Аналіз доступних для вивчення ідентитетів дозволяє дійти висновку, що склад Верховної Ради ІІ (ХІІІ) скликання, цього по-своєму першого українського парламенту (обраного в умовах політичної незалежності Української держави), зазнав певних якісних змін:

– кардинально оновився, оскільки 373 особи (із 436, які були депутатами у період другого скликання) увійшли до Верховної Ради України вперше і, відповідно, 63 – вдруге. Тобто склад парламенту оновився трохи більше ніж на 85%. Тож, з одного боку, лише кожен 6,92-й депутат (14,45%) мав попередній парламентський досвід роботи, а з іншого – ці депутати були своєрідною «советською стигмою» вищого законодавчого органу вже незалежної країни;

– Верховна Рада України стала більш розмаїтою (порівняно зі своєю попередницею) у етнічному сенсі: у парламенті були представлені 13 національностей: українці (327), росіяни (82), євреї (6), білоруси (2), болгары (2), адигейці (1), караїми (1), молдавани (1), німці (1), поляки (2), румуни (1), угорці (1), чуваші (1). Національність кількох осіб не була зазначена в обліковій картці парламенту (зокрема, Ю.Кармазіна, П.Осадчука, Ю.Тимошенка та ін.);

– ступінь освіченості парламентарів залишався досить високим: вищу освіту мали 416 осіб; незакінчену вищу – 4; середню спеціальну – 7; загальну середню – 7. Двоє осіб не зазначили наявності освіти (як свідчили картки обліку депутатів). Тобто, 95,41% представни-

ків законодавчої еліти мали вищу освіту;

– як і в попередньому скликанні Верховної Ради України, превалююча кількість парламентарів (без урахування 63 осіб, що вдруге стали парламентарями) до обрання посідали такі посади, як: «голова / заступник голови», «голова колгоспу/директор радгоспу», «голова правління агрофірми», «директор» (зокрема, О.Панасовський – директор Вуглегірської ДРЕС; М.Поживанов – директор малого підприємства «Азовтехна», Ю.Тимошенко – генеральний директор об'єднання «Єдині енергетичні системи України» та ін.), «президент», «начальник» (залізниць, контрольно-ревізійних управлінь) та ін. Тобто – контролювали певні ресурси. При цьому, що показово, не всі «начальники» чи «президенти» мали вищу освіту. Так, лише середню спеціальну освіту мали, приміром, президент корпорації «Республіка» І.Бакай та начальник штабу цивільної оборони міста Красноармійська М.Заварзін;

– невелика кількість парламентарів зазначала свої попередні посади, як «учитель» (Р.Безсмертний, К.Самойлик, П.Степанов, С.Чейпеш та ін.), «директор школи» (Є.Красняков), «аспірант» (В.Чемерис), «асистент кафедри» (зокрема, І.Попеску), «викладач» (А.Юрковський, В.Юрковський), «доцент» (В.Альошин, С.Гмиря, Н.Карпачова, О.Карпов, В.Шибко та ін.), «завідувач кафедри» (В.Буткевич, Л.Глухівський, Т.Кияк, В.Костицький, Н.Марковська та ін.), «декан» (у т.ч. В.Ковтунець, М.Костицький, М.Чечетов), «ректор / проректор» (О.Степанов, В.Яблонський), «науковий співробітник» (В.Алексеев, Г.Демян, В.Стретович та ін.), «студент» (А.Звонарж), «докторант» (І.Білас, С.Драгомарецький), «директор академічного інституту» (В.Семиноженко, В.Сторіжко та ін.).

Серед народних обранців були й такі фахівці, як «лікар» (С.Пасько), «редактор / працівник газети» (О.Вітович, С.Ткаченко, Г.Угаров, В.Шевченко), «юрист» (В.Євдокимов), «суддя» (Ю.Кармазін, В.Півторак), «адвокат» (О.Матковський, В.Медведчук, Б.Райковський та ін.), «прокурор» (приміром, Г.Васильєв – прокурор Донецької області, Г.Старовойтова – прокурор міст Красноперекопська

та ін.). Кілька осіб попереднім місцем роботи вказали структури СБУ (М.Карнаух, Г.Омельченко, М.Петренко, С.Сінченко, О.Черноусенко), військову розвідку (О.Скіпальський) чи міліцію (наприклад, О.Бандурка, А.Єрмак, О.Жир). Ці характеристики однозначно свідчили про відкритість власне українського парламенту не лише для численних «партійних інженерів», а й для інших представників того прошарку осіб, яких у «советський час» називали «інтелігенцією», і для котрих входження у владу ставало можливим тільки у разі повного набору інших (крім освіти) ідентитетів (зокрема, як вказувалося вище, – членства в КППРС, перебування на комсомольських і партійних посадах тощо);

– прикметною особливістю Верховної Ради України, обраної у 1994р., став не тільки «похід у владу інтелігенції», але й голів колгоспів, радгоспів та агрофірм. Їх, за моїми підрахунками, увійшло до парламенту 11,45% (близько 50 осіб), що також свідчило про нову соціально-політичну дійсність у країні;

– кількість робітників у парламенті, як і в попередній час, залишалася незначною – менше 10 чоловік. Серед народних депутатів було кілька осіб «тимчасово непрацюючих» (С.Аксененко, А.Кондратюк та ін.) чи «пенсіонерів» (Л.Лук'яненко);

– вибори засвідчили надзвичайну привабливість законодавчого органу не лише для «політичного діяча» (як назвав себе експрезидент) Л.Кравчука, Голови Верховної Ради України І.Плюща та його першого заступника В.Дурдинця, але й інших персон, які у попередній час обіймали найвищі державні пости і посади у структурах виконавчої влади. Серед них були Прем'єр-міністр України Є.Марчук; віцепрем'єр-міністр України М.Жулинський; віцепрем'єр-міністр України В.Ландик; Прем'єр-Міністр Уряду Автономної Республіки Крим А.Франчук; виконувач обов'язків Прем'єр-Міністра України Ю.Звягільський; міністр фінансів України П.Германчук; міністр охорони здоров'я Ю.Спіженко; міністр економіки Р.Шпек; міністр промисловості А.Голубченко; міністр сільського господарства та продовольства України Ю.Карасик та 3 заступники міністра – А.Засуха, М.Пара-

сунько та В.Яковенко; міністр охорони навколишнього середовища Ю.Костенко; перший заступник та заступник міністра зовнішніх економічних зв'язків України, відповідно, В.Гладуш та А.Раханський; перший заступник міністра внутрішніх справ України В.Недригайло; заступник міністра економіки В.Кальник; заступник міністра транспорту Ю.Крук, заступник міністра енергетики та електрифікації І.Магда та ін. Тобто можна твердити, що особи, які у попередній час мали владу, не збиралися від неї відмовлятися;

– чимала когорта обраних до Верховної Ради України по-своєму відобразила нові політичні реалії молодого незалежної держави: серед парламентарів були персони, обрані з таких посад, як «керівник Служби Президента України» (А.Бутейко) та «заступник керівника Служби Президента України» (В.Омельч), «Представник Президента України» (зокрема, М.Данча, В.Завалевська, В.Корнелюк, Д.Попов, М.Рудченко, М.Товт, П.Шейко та ін.), «радник Президента України» (В.Симоненко), «радник Голови Верховної Ради України» (Н.Вітренко), «радник Прем'єр-міністра України» (В.Суслов), «помічник міністра оборони України» (В.Мулява), керівники місій у складі посольств України (Ю.Іоффе), «голова/заступник голови ОДА / РДА» та працівники ОДА / РДА (кількість яких у складі парламенту була значною), очільники різноманітних державних комітетів (Ю.Буздуган, М.Дудченко, Г.Загородній, М.Ковалко, М.Сургай, І.Ямковий, С.Янко та ін.), корпорацій (А.Золотарьов, О.Іщенко), фондів (В.Сергієнко, С.Терьохін та ін.) тощо;

– склад української парламенту засвідчив зміни в соціально-економічних реаліях держави: парламентарями стали представники низки банківських структур (приміром, С.Буряк – голова акціонерного банку «Брокбізнесбанк»; В.Гетьман – голова біржового комітету Української міжбанківської валютної біржі; О.Сльяшкевич – виконавач обов'язків голови правління акціонерного банку «Херсонінвестбанк», В.Литвин – директор Дніпропетровської філії Київського народного банку та ін.);

– уперше до парламенту були обрані не лише представники традиційних профспілок

(зокрема, О.Стоян), але й інших громадських об'єднань (наприклад, В.Бондаренко – член координаційної ради громадського об'єднання «Вибір»; В.Євтухов – президент Українського союзу промисловців і підприємців та ін.);

– парламентарями ставали не просто члени інших (а не лише КПУ) партій, але низка партійних функціонерів (наприклад, М.Горбаль – голова Київської крайової організації Української республіканської партії; А.Зарудний – співголова Тернопільської крайової організації НРУ; О.Лавринович – заступник голови НРУ; Я.Стецько – голова КУН, Ю.Тима – голова Тернопільського обласного комітету Української Національної Асамблеї та ін.).

Показово, що у парламенті, що функціонував у 1994-1998 рр., були представники 16 політичних сил, серед яких – Партія праці, Комуністична партія України, Громадянський конгрес України, Народний Рух України, Українська республіканська партія, Соціалістична партія України, Селянська партія України, Соціал-демократична партія України, Конгрес Українських Націоналістів, Партія економічного відродження Криму, Партія демократичного відродження України, Демократична партія України, Українська консервативна республіканська партія, Українська Національна Асамблея, Соціал-демократична партія України (об'єднана), Християнсько-Демократична партія України;

– ознакою найвищого законодавчого органу держави було одночасне перебування у ньому родичів: батька і сина – А.Франчука та І.Франчука, братів – В.Костицького та М.Костицького та ін. (цей факт триматимемо в умі задля відстеження у подальшому розвитку феномену «родинності у владі»).

Таким чином, особливими відмітними рисами Верховної Ради України II скликання були:

– вагоме персональне оновлення її складу з одночасною присутністю в її складі значної кількості осіб, які мали прикметний ідентитет – досвід роботи в попередньому парламенті, в органах виконавчої влади різного рівня та місцевого самоврядування;

– етнічне та партійне урізноманітнення

народних обранців, їхній високий освітній рівень;

– переважна кількість парламентарів до перемоги на виборах до Верховної Ради України володіли значними ресурсами, зокрема, владними, адміністративними, матеріальними (про що дозволяють твердити посади, які вони обіймали), символічними, інтелектуальними тощо, які по-своєму віддзеркалювали артикульовані й неартикульовані цінності законодавчої еліти.

Трансформація ідентитетів парламентарів на зламі століть

У другій половині 1990-х років з'явилися інші підстави для входження до еліти: з розвитком багатопартійності і появою феномену «партії влади» (про яку заговорили у зв'язку з появою та діяльністю Народно-Демократичної партії) саме належність до останньої і, відповідно, ідентитет «член партії влади» уможлиблювала просування до «елітарного верху» – найперше, законодавчих та виконавчих органів влади в центрі і на місцях, до органів самоврядування. При цьому застосовувалися й інші найрізноманітніші ідентитети, що полегшували персоні входження до парламентської еліти – володіння родинними, земляцькими, корупційними зв'язками, як і ресурсами (матеріальними, фінансовими та ін.), жорстка боротьба за які зумовила появу у деяких представників політичної еліти специфічного ідентитету – «політик з кримінальним минулим».

Аналіз депутатського корпусу Верховної Ради України III скликання (19982002), що була обрана на основі змішаної виборчої системи, засвідчив урізноманітнення національних ідентитетів (за рахунок, наприклад, появи в парламенті представників кримськотатарського народу). Утім, проаналізувати етнічні ідентитети парламентарів цього скликання повноцінно не вдасться, оскільки облікові картки значної кількості з них, представлені на офіційному порталі парламенту, вже не містили відповідних даних, як і були відсутніми дані щодо соціального походження того чи іншого народного депутата.

Проведений аналіз партійної належності

парламентарів засвідчив, що вони були членами 22 політичних партій. Таким чином, відбулося не просто розширення спектра політико-партійних ідентитетів законодавчої еліти (порівняно із народними депутатами попереднього скликання Верховної Ради України): частина партій (із легалізованих і зареєстрованих Мін'юстом України на той час) уперше увійшли до парламенту як суб'єкти-переможці виборчого процесу. Тобто ідентитет «партійна належність» представника еліти – парламентаря – був піднятий на новий якісний рівень.

Освітній рівень парламентарів залишався високим: лише двоє осіб мали загальну середню освіту, 12 осіб – середню спеціальну, 4 – незакінчену вищу. Відомості щодо освіти кількох чоловік у картках відсутні.

Особливою прикметою парламенту, обраного у 1998 р., стало те, що 176 особи (із 477) мали досвід роботи у Верховній Раді України I (XII – «українського советського») чи II (обраного вперше в незалежній Україні) скликань. Таким чином, у 1998р. парламентарями вперше стали лише трохи більше ніж на 63 % депутатів. Відповідно, близько 37% були саме тими, яким вдалося стати народним обранцем вдруге чи навіть втретє. Це – особлива прикмета (ідентитет), і вона важлива з огляду, щонайменше, на те, що постійна належність до законодавчого органу, таким чином, розглядалася низкою парламентарів як незаперечна особиста цінність. Особливо – 34 особами, яким вдалося бути обраними тричі підряд і серед яких були такі відомі особистості, як Ю.Звягільський, Ю.Юффе, В.Пинзеник, С.Головатий, Я.Кендзьор, Є.Мармазов, І.Заєць, Ю.Костенко, М.Косів, П.Мовчан, О.Мороз, О.Панасовський, І.Плющ, Т.Стецьків, Л.Танюк, Б.Олійник, І.Юхновський та інші, яким вдалося (безумовно, володіючи певним ресурсом!) утримати свої владні позиції і плавно трансформувати свій «советський шлях» у «шлях незалежності». Утім, серед цих 34 особистостей була низка й тих, яким ресурсу вистачило на перемогу лише під час виборів до Верховної Ради України перших трьох скликань (Б.Бойко, В.Бортник, В.Костицький, П.Лазаренко, В.Марченко, А.Хунов, В.Череп,

Д.Чобіт та ін.).

Крім того, у ході аналізу складів Верховної Ради України перших трьох скликань критерій «незмінність осіб в законодавчій владі» дозволив зафіксувати й зародження такого феномену, як «родинність» у парламенті – одночасного, почергового чи наступного (один за одним) перебування у парламенті родичів. Зокрема, у 1990р. до Верховної Ради УРСР були обрані Б. та М.Горині. Тоді ж народним депутатом став В. Карасик, до якого за результатами виборів 1994 р. долучився його брат Ю.Карасик. У 1994р. депутатський мандат отримав С.Довгань, який у парламенті наступного – третього – скликання, обраному в 1998р., засідав разом з братом К.Довганем.

Депутатом Верховної Ради України перших трьох скликань був В. Костицький, при цьому у складі парламенту II скликання він перебував разом зі старшим братом М.Костицьким. Парламентарі А.Франчук та І.Франчук (батько й син) засідали у Верховній Раді України II, III та IV скликання одночасно. В.Чорновіл був народним депутатом Верховної Ради України I, II та III скликань, а його син Т.Чорновіл – III, IV, V та VI.

Зрозуміло, що перемогу братів Горинів, як і В. Чорновола, на виборах у радянський час по-своєму зумовив їхній «дисидентський ресурс». Карасики спромоглися трансформувати свій «радянський ресурс» (найперше – членство в КПРС, досвід партійної роботи, високі посади та ін.) у ресурс, що виявив свій потенціал на виборах до українського парламенту у 1994 р. Як і С.Довгань, який йшов до Верховної Ради України по мажоритарному округу з посади голови радгоспу в Бериславському районі Херсонської області. Ставши очільником Селянської партії України, яка на парламентських виборах 1998р. (що вже проводилися за змішаною виборчою системою) спромоглася подолати виборчий бар'єр (у складі виборчого блоку СПУ та, власне, СелПУ) у багатомандатному виборчому окрузі, С.Довгань, який посідав 2-ге місце у виборчому списку згаданого блоку, спромігся не лише сам «повторити» своє депутатство, але

й по-своєму посприяти брату: 8-му (прохідну) позицію у списку блоку посів член СелПУ, голова Бериславської райради К.Довгань, який, відповідно, також став парламентарем. Таким чином, партія виявилася новітнім інструментом / ресурсом, що дозволив постати родинному феномену Довганів у Верховній Раді України III скликання.

Партійність як ідентитет за певних умов перетворювалася на потужний ресурс, оскільки електорат, зорієнтований на певні ідентитети, надавав свою підтримку одним партіям та позбавляв такої підтримки членів інших політичних сил. Це змушувало претендентів на депутатський мандат неодноразово змінювати свою партійність. Так, В.Костицький на момент набуття депутатських повноважень (у травні 1993р.) був членом ХДПУ, у 1994р. – безпартійним (як і старший брат), у 1998р. – членом Християнського народного Союзу, але позафракційним. Франчук-батько, як і Франчук-син, на момент прийняття депутатських повноважень наприкінці 1995р. був безпартійним. На момент виборів 1998р. батько залишався безпартійним, але у парламенті увійшов до складу фракції «нової партії влади» – СДПУ (о), а Франчук-син був членом «старої партії влади» – НДП. У 2002р. залишаючись безпартійним, А.Франчук у Верховній Раді України IV скликання кілька разів змінював парламентську фракцію, увійшовши спочатку до фракції «Єдина Україна»², а потім до фракції СДПУ (о), згодом до групи «Довіра народу», групи «Відродження», зрештою до фракції Політичної партії «ВІДРОДЖЕННЯ». Щодо Франчука-сина, то будучи «знову безпартійним», він у парламенті майже повністю повторив шлях переходу по фракціях свого батька: фракція «Єдина Україна», фракція СДПУ (о), фракція СПУ, група «Довіра народу», група «Відродження», фракція Політичної партії «ВІДРОДЖЕННЯ».

Щодо батька й сина Чорноволів, то В.Чорновіл мав єдину партійну належність – Народний Рух України і у Верховній Раді України III скликання входив до фракції НРУ. А от Т.Чорновіл після перебування у парламенті з липня

² Написання назв парламентських фракцій та партій, які входили до їх складу, тут і далі подано згідно з даними вебпорталу Верховної Ради України.

2000р. до середини травня 2002р. у фракції партії «Реформи і порядок»–Реформи-конгрес у наступні приходи до парламенту демонстрував «політичну гнучкість»: на момент виборів у 2002р. уже був членом Партії «Реформи і порядок» і входив спочатку до фракції «Наша Україна», потім – до групи «Центр», а далі здійснив специфічний політичний розворот (від попередніх цінностей) і увійшов до фракції «Регіони України», згодом – до фракції Партії регіонів у Верховній Раді України «Регіони України».

Таким чином, визначення політичної ідентичності «незмінних осіб у владі» – річ невідчужлива, але точно можна сказати, що:

– депутати, переходячи з партії до партії чи з фракції до фракції, керувалися власними інтересами, особистими цінностями-орієнтирами тощо;

– низка парламентарів демонструвала прихильність до «партії влади» і виявляла бажання належати саме до неї: ідентифікація особи парламентаря з «партією влади» незаперечно надавала йому якихось переваг (ресурсних, передовсім) і політичних перспектив;

– низка депутатів незмінно дотримувалася демократичних цінностей і орієнтирів і в 1990-х роках обирала членство у партіях національно-демократичного спрямування. Утім, деякі з цих партій швидко деградували, перетворюючись у партії «однієї особи» (як характеризували, приміром, ХНС на чолі зі В. Стретовичем);

– партійна (як і фракційна) належність була інструментом досягнення власних цілей і лише сиюхвилинним маркером політичної ідентичності нардепів, свідченням їхніх «неочевидних цінностей».

Надалі, крім Костицьких, Франчуків, Чорноволів та ін., «родинність» у Верховній Раді України підтримувалася братами і сестрами (наприклад, О. та С.Барнами, О. та А.Тягнибоками, М. та Д.Добкіними, О. та В.Шевченками, Б. та Я.Дубневичами, В. та В.Ландиками, трьома Балогами з В.Петьовкою, С. та Ю. Львовчкініми), батьками й дітьми (приміром, В. та Ю.Луценками, П. та О.Порошенками, М. та О.Азаровими), подружжями (І.Богословська – В.В.Мельниченко, Н.Королевська – Ю.Солод), тестями і зятями (Ю.Звягільський – Вечерко), які були представниками найрізноманітніших політичних сил. Статус депутата («владу у спадок») політики «дарували» дітям загиблих однопартійців шляхом внесення їх прізвищ до партійних списків на прохідні місця (як це було у випадку Л.Оробець, Л.Ємця).

«Незмінне ядро» українського парламенту: ідентифікація «незмінних» та статистика «одно- й дворазово обраних»

Загалом за період 1990-2019 рр. (згідно з аналізом даних, розміщених на офіційному вебпорталі українського парламенту) мандат народного депутата був виданий уповноваженим органом 4 278 разів. При цьому найменшу поки що (до закінчення повноважень сьогодні чинного парламенту ще є час, а отже – і шанси для появи нових народних депутатів, які можуть прийти на зміну вибулим з тих чи інших причин) кількість мандатів здобули народні депутати Верховної Ради України ІХ скликання – 424 (на початок 2020 р.). А найбільшу їх кількість – 538 – ті, які працювали у парламенті країни впродовж 2007–2012 рр., тобто – у складі законодавчого органу VI скликання (див. табл. 1).

Таблиця І. Кількість мандатів народного депутата, виданих обраним до Верховної Ради України І–ІХ скликання*

	<i>Скликання Верховної Ради України</i>								
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
Кількість виданих мандатів	475	436	477	505	478	538	478	467	424
ВСЬОГО	4 278								

* Складено на основі даних, оприлюднених на вебпорталі Верховної Ради України.

Разом з тим, якщо аналізувати списки обраних, спираючись на критерій «незмінності при владі», то з'ясуємо, що статус народного обранця набували, за моїми підрахунками, фактично лише 2 658 чол. Тобто ціла низка осіб ставала народними обранцями по кілька разів, хоча жодній з цих осіб не вдалося увійти до парламенту усіх дев'ятьох скликань. Утім, тих, хто виявився спроможним зробити це кількаразово (від 2 до 8 разів), нині нараховується 33,6%.

Хто ці люди, які стали фактично творцями українських успіхів і негараздів?

Аналіз депутатського корпусу впродовж 30 років (з 1990р. до 2019р.) засвідчив таке:

– вісім разів «електоральними улюбленцями» ставали дві особи – Ю.Звягільський та І.Кириленко. Перший заходив до Верховної Ради УРСР у 1990р. як комуніст з тридцятирічним (з 1960р.) стажем, голова Донецької міськради, а перед тим – директор шахти імені О.Ф.Засядька ВО «Донецьквугілля». Цінність його персони (для тодішніх можновладців) по-своєму виявилася у 1993р., коли він був призначений першим віцепрем'єр-міністром, потім – виконуючим обов'язки прем'єра. Згодом про свою роботу в уряді Ю.Звягільський висловився як про «єдину дурницю» у власному житті. Тож надалі пан Звягільський полем своєї діяльності обирав парламент України, куди вдруге і втретє він проходив з ідентифікацією «безпартійний».

З початком ХХІ ст. Ю.Звягільський «перевизначився» з партійною належністю: з ІV до VIII скликання включно парламентар був членом Партії регіонів (як значиться у обліковій картці депутата, розміщеній на вебпорталі Верховної Ради України) і входив до низки проросійськи зорієнтованих парламентських фракцій – «Регіони України», «Єдина Україна», «Партії регіонів у Верховній Раді України», «Політичної партії «Опозиційний блок» у Верховній Раді України восьмого скликання», що по-своєму віддзеркалило відданість парламентаря певним цінностям.

Удев'яте увійти до парламенту Ю.Звягільському завадив хіба що вік: у лютому 2020р. йому виповнилося 87 років.

Щодо І.Кириленка (1956 р.н.), то він присутній у парламенті з грудня 1995р., куди був обраний з посади першого заступника голови Дніпропетровської облради народних депутатів як безпартійний у виборчому окрузі № 96. Аналіз його просування політичною драбиною висвітлює інструменти, використовувані політиком з метою постійного перебування у владі. Найперше – відмова від членства в КПРС, хоча у «советський час» він пройшов типовий шлях комсомольського, а згодом партійного працівника, який у 1991р. встиг здобути «маркер лояльності»: закінчив Академію суспільних наук при ЦК КПРС. Як позапартійний самвисуванець І.Кириленко переміг на парламентських виборах 1998 р. на Дніпропетровщині в окрузі №36. Утім, за даними ЦВК, у багатомандатному виборчому окрузі І.Кириленко балотувався у складі Всеукраїнського об'єднання «Громада» (№10 у списку). Свою кандидатуру зняв 16 квітня 2002р. Таким чином, місце у списку ВО «Громада» стало своєрідним інструментом «підстраховки» на шляху боротьби за депутатський мандат. Якщо взяти до уваги, що у Верховній Раді України політик увійшов до фракції «Батьківщина», то, можна твердити, що не останню роль у цьому відіграло те, що І. Кириленко, народившись у Запорізькій області, здобув освіту і далі працював на Дніпропетровщині, тобто ідентифікувався як представник останньої, як «свій» для фракції «Батьківщина».

У 2000-2002рр. І.Кириленко, залишивши парламент, працював в уряді (спочатку на чолі з В.Ющенком, далі – А. Кінахом), ставши міністром аграрної політики України. У парламентських виборах 2002р. І.Кириленко брав участь уже як член Народної аграрної партії України і здобув перемогу у багатомандатному загальнодержавному окрузі у складі Виборчого блоку політичних партій «За Єдину Україну!»³ (порядковий номер у списку 16). Утім, невдовзі І.Кириленко знову перейшов на роботу в уряд (на чолі з В.Януковичем), де обійняв посаду віцепрем'єр-міністра (з АПК).

Таким чином, шлях Кириленка-політика у 1990-х – на початку 2000-х рр. підводить до думки, що єдиним ціннісним орієнтиром була

³ Написання назв виборчих блоків та партій, що їх утворювали, – згідно з даними вебпорталу Центральної виборчої комісії.

участь у владі, при цьому колір прапора політсили, ціннісні орієнтири, що уможливили володіння владою, особливого значення не мали.

Обрання І.Кириленка до Верховної Ради України V скликання у 2006р., який на момент виборів уже був безпартійним, відбулося у багатомандатному загальнодержавному окрузі у складі виборчого блоку «Блок Юлії Тимошенко» (порядковий номер у списку 70), до фракції якого він і увійшов. На позачергових виборах 2007р. до Верховної Ради України VI скликання І. Кириленко констатував своє членство у ВО «Батьківщина» і, відповідно, як і в попередній раз, був обраний до парламенту по багатомандатному загальнодержавному округу у складі виборчого блоку «Блок Юлії Тимошенко» (порядковий номер у списку той самий – 70). Став членом фракції «Блок Юлії Тимошенко», а згодом – фракції «Блок Юлії Тимошенко – «Батьківщина».

Членство (з 2007р.) у політичній партії ВО «Батьківщина» забезпечило І.Кириленку входження до парламенту під час виборів у 2012, 2014, 2019рр. завдяки перемозі у багатомандатному загальнодержавному окрузі ВО «Батьківщина», у списках якої він, відповідно, піднявся спочатку на 15-те та 14-те місце, а у 2019р. – на 6-те. Був він, відповідно, і членом фракції ВО «Батьківщина»;

– 7 осіб ставали парламентарями по сім разів: О.Абдулін, А.Деркач, Мустафа Джемільєв, Ю.Іоффе, В.Пинзеник, С.Соболев, Ю.Тимошенко. Показово, що 3 з народних обранців (як і згаданий Ю.Звягільський) уміло трансформували свої «советські ресурси» в ресурси, що виявилися підходящими/достатніми для роботи з виборцями в незалежній Україні. Тож Ю.Іоффе був парламентарем унаслідок перемоги на виборах до Верховної Ради України I–IV, VII–IX скликань; В.Пинзеник – I–IV та VI–VIII; С.Соболев – I–II, IV, VI–IX. Інші 4 особи вперше були обрані до парламенту у 1994 чи 1998 р. Так, Ю.Тимошенко засідала у Верховній Раді України II–VI та VIII–IX скликань; О.Абдулін, А.Деркач, Мустафа Джемільєв – III–IX скликань.

Варто звернути увагу на те, як змінювалася партійна належність парламентарів. О.Аб-

дулін у 1998р. на момент виборів був безпартійним і увійшов до фракції партії «Демократичний союз». У 2002р. політик вже декларував себе членом СДПУ (о) і впродовж каденції здійснив переходи по кількох фракціях. У 2006р. він уже був членом ВО «Батьківщина», і усі наступні його перемоги на парламентських виборах були пов'язані з цією політсилою.

Зміни партійної ідентичності А.Деркача були такими: 1998р. (обраний у виборчому окрузі № 159 у Сумській області) – позапартійний, член фракції партії «Трудова Україна»; 2002р. (порядковий номер у списку Виборчого блоку політичних партій «За Єдину Україну» 11) – член політичної партії «Трудова Україна», фракції «Єдина Україна», згодом – фракції політичних партій Промисловців і підприємців України та «Трудова Україна», зрештою, – фракції СПУ; 2006р. – член СПУ (порядковий номер у списку 9), фракції Соціалістичної партії України; 2007р. (порядковий номер у списку Партії регіонів 96) – безпартійний, член фракції Партії регіонів; у 2012р. (висуванець Партії регіонів у виборчому окрузі 159, Сумська область) – член Партії регіонів, фракції ПАРТІЇ РЕГІОНІВ; 2014р. (самовисуванець у виборчому окрузі 159, Сумська область) – безпартійний, група «Воля народу»; 2019р. (самовисуванець у виборчому окрузі 159, Сумська область) – безпартійний, позафракційний.

Мустафу Джемільєва не привабила жодна з політичних партій України: він завжди був безпартійним і до Верховної Ради України у 1998р. пройшов за списком НРУ (№9), відповідно – був у фракції НРУ; у 2002р. – за списком виборчого блоку політичних партій «Блок Віктора Ющенка «Наша Україна» (у списку №28) та був у фракції «Наша Україна», згодом – фракції Народного Руху України. У 2006р. ситуація була аналогічною: М.Джемільєв став парламентарем, будучи обраним за списком Блоку «НАША Україна» (у списку №45) та вступив до фракції згаданого блоку; у 2012р. – за списком ВО «Батьківщина» (у списку №12), був членом фракції, створеній партією; у 2014р. – за списком ПАРТІЇ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА (у списку №5)

та у створеній нею фракції; зрештою, у 2019р. – за списком Політичної партії «Європейська Солідарність» (у списку №6) і у відповідній партійній фракції.

Комуніст Ю.Іоффе, обраний у 1990р. у виборчому окрузі №55 на Луганщині у Верховній Раді УРСР входив до групи «Промисловці»; у 1994р. безпартійний І.Іоффе переміг на виборах у 248-му виборчому окрузі; у 1998р. – у 111-му (Луганщина) та увійшов до фракції партії «Трудова Україна»; у 2002р., ставши членом партії «Трудова Україна», переміг у 112-му виборчому окрузі (Луганщина) і за парламентську каденцію змінив 8 фракцій («Єдина Україна»; політичних партій Промисловців і підприємців України та «Трудова Україна»; політичної партії «Трудова Україна»; фракція «Трудова Україна» та Народно-демократичної партії; фракція Народно-демократичної партії та групи «Республіка»; група «Воля народу»; фракція «Партії промисловців і підприємців України»; фракція СДПУ (О)). Після шестирічної «парламентської перерви» Ю.Іоффе уже як член тогочасної «партії влади» – Партії регіонів – та її висуванець, був обраний у 2012р. (виборчий округ 112, Луганщина) до Верховної Ради України та увійшов до фракції ПАРТІЇ РЕГІОНІВ у Верховній Раді України. Утім, у 2014р. Ю.Іоффе здобув перемогу на парламентських виборах уже як безпартійний самовисуванець (у вищезгаданому виборчому окрузі 112) і увійшов до фракції Політичної партії «Опозиційний блок». У 2019р., змінивши партійність та ставши членом Політичної партії «ОПОЗИЦІЙНА ПЛАТФОРМА – ЗА ЖИТТЯ», політик був обраний до парламенту за її списком (порядковий номер у списку – 12) та увійшов до фракції, створеної цією партією.

В.Пинзеник увійшов до парламенту у 1992 р. як переможець у 262-му виборчому окрузі (Львівщина); у 1994р. безпартійний політик переміг у 264-му виборчому окрузі (Львівщина); у 1998 р. на момент парламентських виборів В.Пинзеник був членом партії «Реформи і порядок», здобув перемогу у 117-му виборчому окрузі та увійшов до фракції партії; у 2002р., посівши 5-те місце у виборчому списку виборчого блоку партій «Блок Віктора

Ющенка «Наша Україна», політик був обраний по багатомандатному загальнодержавному округу й у Верховній Раді України увійшов до фракції «Наша Україна». У 2007 р. В.Пинзеник увійшов до парламенту за списком «Блоку Юлії Тимошенко» (позиція у списку – 6) та перебував у фракції, створеній вказаним блоком. На вибори 2012р. В.Пинзеник ішов уже як безпартійний за списком Політичної партії «УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка» (7-ма позиція у партійному списку) та увійшов до створеної партією фракції; у 2014 р. – за списком Партії «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА» (№17) та, відповідно, входив до фракції партії у парламенті.

С.Соболев, який переміг у радянський час у 186-му окрузі м.Запоріжжя, був (на момент виборів 1990р.) членом ПДВУ. Ідентитет «член ПДВУ» зберігся і під час парламентських виборів 1994р., коли С.Соболев переміг у виборчому окрузі 183 (Запорізька область). Утім, на вибори до Верховної Ради України IV скликання політик ішов як член партії «Реформи і порядок» за списком виборчого блоку політичних партій «Блок Віктора Ющенка «Наша Україна» (порядковий номер у списку 16) і за парламентську каденцію змінив 3 фракції («Наша Україна»; політичної партії «Народний Союз Наша Україна»; політичної партії «Реформи і порядок»). У 2007р., будучи обраним у багатомандатному загальнодержавному окрузі за списком «Блоку Юлії Тимошенко» (порядковий номер у списку 25), С. Соболев у подальшому (у 2012р., 2014р. та 2019р.) під час парламентських виборів проходив за списком ВО «Батьківщина» спочатку як безпартійний (у 2012р., порядковий номер у списку 8), потім як член цієї партії (у 2014 та 2019рр., обидва рази порядковий номер у списку – 4) та входив до партійної фракції у Верховній Раді України VII–IX скликань.

Зрештою, Ю.Тимошенко, прийшовши до парламенту на початку 1997р. як безпартійна, брала участь у виборах 1998р. як член ВО «Громада», з 2002 – як член ВО «Батьківщина».

Таким чином, партійність (як і позапартійність) була інструментом/ідентитетом,

яким політики, що семикратно обиралися народними депутатами України, користувалися надзвичайно результативно. Традиційна безпартійність (у випадку Мустафи Джемільєва) напевно не викликала заперечень у власників політичних сил, які заносили його до своїх виборчих списків, оскільки кримськотатарський лідер самою своєю присутністю, вочевидь, забезпечував політсилу значним ресурсом – частиною голосів свого народу. Для обранців-семикратних «чемпіонів» електоральних уподобань партійність, партійна ідентичність була рідчю відносною: її змінювали від 2 (О.Абдуллоєв, Ю.Тимошенко) до 3 (А.Деркач, С.Соболев) і навіть 4 (Ю.Іоффе) разів. Лише В.Пинзеник був або безпартійним, або – членом партії «Реформи і порядок». Такою ж відносною була належність до парламентської фракції чи групи: фракцію впродовж однієї парламентської каденції депутати змінювали, як свідчить «випадок Іоффе», до 8 разів.

Вражаючим є запас міцності семиразових володарів депутатського мандата: із 7 осіб до Верховної Ради України ІХ скликання проішло 6 з них (крім В.Пинзеника);

– 21 особа з-поміж парламентарів ставала народними обранцями по 6 разів, у тому числі – С.Буряк, С.Головатий, К.Жеваго, Я.Кендзьор, В.Кириленко, С.Ківалов, Ю.Ерук, С.Ларін, В.Макеєнко, Є.Мармазов, М.Мартиненко, А.Матвієнко, С.Сас, П.Симоненко, С.Терьохін, О.Стоян, О.Турчинов, О.Фельдман, П.Цибенко, Н.Шуфрич, В.Яворівський.

Зверну увагу на те, що з 21 парламентаря було 6 осіб (С.Головатий, Я.Кендзьор, В.Макеєнко, Є.Мармазов, А.Матвієнко, В.Яворівський), яким вдалося змінити стілець у Верховній Раді УРСР на крісло в українському парламенті. І це – перша особливість/ідентет «групи-21». Були й інші, які характеризували поведінку парламентарів. У прагненні стати народними депутатами, кандидати використовували різні механізми: виступали з ідентетом самовисування за підтримки (чи без неї) якоїсь з політичних партій або брали участь у виборах за списками котроїсь із політсил. Відстеживши постфактум незмінність/зміну партійного членства і членства у парламентській фракції, можемо виявити тактики, викори-

стання яких запобігало «електоральному відлученню» від законодавчої влади впродовж 6 парламентських каденцій:

а) нескінченна експлуатація «совєтського комуністичного ресурсу» – членство в КПУ, яким скористалися Є.Мармазов, П.Симоненко, П.Цибенко;

б) тактика «всеїдності». Яскраву прихильність до неї продемонстрували, наприклад, С.Буряк, С.Головатий, Ю.Крук, В.Макеєнко, О.Стоян, О.Фельдман. Так, наприклад, С.Буряк чотири рази (на момент виборів) значився безпартійним, двічі – членом ВО «Батьківщина». При цьому його «фракційне життя» було куди більш різноманітним: у парламенті ІІІ скликання – був членом фракції партії «Єдність», у ІV скликанні – змінив 9 фракцій/груп, у V–VI скликаннях парламенту входив до фракції «Блок Юлії Тимошенко» та «Блок Юлії Тимошенко – «Батьківщина», а закінчив свою депутатську діяльність у Верховній Раді України VII скликання у фракції ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, після розвалу якої (у 2014р.) встиг побути членом групи «Економічний розвиток». Інший приклад: С.Головатий у 1990р. увійшов до Верховної Ради УРСР як комуніст, але згодом уже був членом НРУ, надалі ж, залишаючись безпартійним, політик заходив до парламенту у складі «Виборчого блоку Юлії Тимошенко», блоку «НАША Україна» і, зрештою, – за списком Партії Регіонів;

в) здобування депутатського мандата у складі чи за підтримки «партії влади» (наприклад, ПАРТІЇ РЕГІОНІВ) або ж із залученням власного політичного ресурсу, як це мало місце у випадку з С.Ківаловим («власником» Української морської партії Сергія Ківалова). Потужний ресурс, яким володів К.Жеваго, дозволяв йому, залишаючись безпартійним, перемагати на виборах як самовисуванець або у складі виборчого блоку: йому були раді!

г) використання проукраїнської чи проєвропейської, або антиукраїнської/антиєвропейської, чи проросійської риторики і відповідних політичних сил, що розділяло виборців України і спонукало голосувати за «своїх».

Ще одна особливість, що впадає в очі: президенство В.Януковича та, відповідно, зміна балансу сил стали тими чинниками,

які, можна припустити, перешкодили декому з народних депутатів знову бути обраним до українського парламенту. Утім, іншим вдалося примножити свої ресурси за час каденції у Верховній Раді України VI скликання і, відповідно, – перейти на європейський рівень діяльності. Подальша ж зміна політичної ситуації в країні (зокрема, події 2014р.) припинила постійну присутність у Верховній Раді України осіб з ідентитетом «комуніст». Утім, жодних перешкод не постало на шляху інших персон (для яких «комуністичний ресурс» не мав значення, але які характеризувалися високим ступенем «політичної маневреності») і вони попри все потрапили до VIII скликання парламенту (К.Жеваго, В.Кириленко, С.Ківалов, С.Ларін, М.Мартиненко, А.Матвієнко, О.Турчинов, О.Фельдман, Н.Шуфрич). Зрештою, своєрідний «суперресурс» (яким стала «трансформована» упродовж 2014-2019 рр. Партія регіонів) уможливив проходження до Верховної Ради України IX скликання трьох осіб (із 21) – С.Ларіна, О.Фельдмана та Н.Шуфрича;

– 51 особа здобувала депутатський мандат 5 разів (тобто більшу частину скликань українського парламенту).

Жіночий пул «незмінних». Зверну увагу, що, якщо серед тих, хто ставав парламентарем 6-8 разів, була лише одна жінка – Ю.Тимошенко, то кількість п'ятикратних переможниць електорального відбору була більшою – 5 жінок, серед яких – Т.Бахтєєва, Р.Богатирьова, К.Ващук, Л.Григорович, К.Самойлик.

Першою з них (ще у 1990р.) була обрана Р.Богатирьова, яка вдруге потрапила вже до українського парламенту у 1998р., у чому їй, можна припустити, посприяв набутий у попередні кілька років новий ресурс/ідентитет – повноваження наукового консультанта Президента України Л. Кучми у складі його Адміністрації. Показово, що на момент обрання до Верховної Ради України III скликання (у окрузі на Донеччині) Р.Богатирьова була членом Християнсько-демократичної партії України, але у парламенті увійшла до фракції Регіони України. На момент обрання до Верховної Ради України наступних – IV, V та VI – скликань Р.Богатирьова була членом Партії

регіонів і як «регіоналка» у 2002р. перемогла у окрузі на Донеччині, у 2006 та 2007рр. – пройшла до парламенту за списком згаданої Партії регіонів.

З II до VI скликання у парламенті засідали Л.Григорович та К.Самойлик. Л.Григорович уперше стала парламентарем завдяки перемозі в одному з округів рідної Івано-Франківщини, а потім (ставши членом НРУ) – перемагала за списком НРУ, далі – за списком «Блоку Віктора Ющенка «Наша Україна». Ставши членом партії «Народний Союз Наша Україна», – за списком Блоку «НАША Україна» і, зрештою, – за списком блоку «НАША УКРАЇНА – НАРОДНА САМООБОРОНА». Політик, відповідно, входила до парламентських фракцій, до яких належала партія, в якій вона була членом. Тобто Л.Григорович завжди належала до сил, які в електоральній свідомості пов'язувалися з проукраїнською позицією й суто українським інтересом.

На противагу їй комуністка К.Самойлик, хоч у 1994р. також здобула перемогу в окрузі на Херсонщині, надалі до Верховної Ради України (з III до VI скликання включно) проходила за списком представників партії «комуністів-капіталістів».

Що ж до уродженки Рівненщини К.Ващук, то, тут стратегія поведінки була ще іншою: у 1994 р. вона була безпартійною переможницею у окрузі на Волині; на виборах 1998р., будучи членом Аграрної партії України, здобула перемогу в окрузі на Волині; у 2002р., залишаючись членом АПУ, пройшла до Верховної Ради України за списком блоку «За Єдину Україну!» та за період каденції змінила 5 фракцій (вочевидь, дотримуючись лінії поведінки нового лідера партії); у 2007р. як член Народної Партії (перейменованої АПУ) здобула депутатський мандат за списком «Блоку Литвина». Зрештою, про те, що партії і блоки – річ відносна, К.Ващук довела під час виборів до парламенту у 2012р.: обернувшись на безпартійну, вона увійшла до парламенту за списком Партії регіонів. Однак деградація «регіоналів» змусила терміново відмовлятися від членства у згаданій фракції та стати членом групи «Суверенна європейська Україна».

Обличчя «п'ятикратно-успішних»

парламентарів-чоловіків. Говорячи про чоловіків, які п'ять разів успішно здолали парламентські перегони і, відповідно, ставали парламентарями, то їх, за моїми підрахунками, налічувалося 46 осіб⁴.

Якими були особливості (ідентитети) цієї своєрідної «чоловічої когорти»?

а) 12 осіб стали народними депутатами за часів УРСР – у 1990 р. (О.Борзих, І.Гринів, І.Заєць, А.Кінах, М.Косів, Ю.Костенко, П.Мовчан, О.Мороз, О.Панасовський, І.Плющ, Т.Стецьків, Л.Танюк), а далі, як і деякі інші, вдало трансформували свій «советський ресурс» у ресурс, що виявився ефективним в умовах незалежної держави. Утім, підгрупа мала свої особливості: одні особи були парламентарями безперервно з I до V скликання включно (О.Борзих, О.Мороз, О.Панасовський, Л.Танюк), у інших – була однократна перерва у парламентській діяльності (І.Заєць, М.Косів, Ю.Костенко, П.Мовчан, І.Плющ, Т.Стецьків: I–III, IV–VI скликання). Зрештою, можна виокремити «випадок Кінаха», який засідав у Верховній Раді України I, III, V–VII скликань. А, крім того, – унікальний випадок І.Гриніва, котрий, увійшовши у стіни Верховної Ради УРСР, зміг повернутися туди внаслідок перемоги на виборах до українського парламенту IV (за списком «Блоку Віктора Ющенка «Наша Україна» як член партії «Реформи і порядок»), VI (за списком «Блоку Юлії Тимошенко» як член партії «Реформи і порядок»), VII (за списком ВО «Батьківщина» як безпартійний) та VIII (за списком ПАРТІЇ «БЛОК ПЕТРА ПРОШЕНКА») скликань. Тобто зі згаданих 12 осіб він «першим прийшов і останнім (відбувши VIII скликання) пішов».

б) із 34 інших парламентарів «злам 2014р.» спромоглися пережити і вп'яте того року увійти до Верховної Ради України (крім вищезгаданого І.Гриніва) такі депутати, як Р.Зварич (III–VI, VIII), Л.Клімов (IV–VIII), С.Матвієнков (III–V, VII–VIII), Д.Святаш (IV–VIII), Б.Тарасюк (IV–VIII), М.Томенко (IV–VIII), В.Хомутич (IV–VIII), І.Шкіря (IV–VIII), а

також низка осіб, яким це вдалося і у 2019р., у тому числі – Р.Князевич (V–IX), А.Кожем'якін (V–IX), Г.Немиря (V–IX), Ю.Павленко (IV–VI VIII–IX), Д.Шенцев (V–IX). Окремо виділю П.Порошенка (III–V, VII, IX).

Чотириразові «улюбленці» виборців та інші. 105 осіб здобували депутатський мандат 4 рази, з яких 11 – жінок: А.Александровська (III–VI), О.Білозір (IV–VI, VIII), О.Бондаренко (III–VI), І.Герашенко (VI–IX), Л.Денісова (V–VIII), Т.Засуха (III–VI), О.Кондратюк (VI–IX), Н.Королевська (V–VI, VIII–IX), А.Лабунська (V–VII, IX), Ю.Львовичкіна (VI–IX), В.Семенюк (II–V);

– 232 особи здобували депутатський мандат 3 рази. Серед них жінок було 8: О.Белькова (VII–IX), І.Богословська (III, VI–VII), О.Бондаренко (V–VII), Г.Герман (V–VII), В.Заклучна (III–V), М.Іонова (VII–IX), О.Нетецька (V–VII), Я.Стецько (II–IV);

– 476 осіб здобували депутатський мандат 2 рази. У тому числі – 39 жінок;

– 1764 осіб здобували депутатський мандат 1 раз. У тому числі – 187 жінок, з яких 12 були депутатками, обраними у 1990р., тобто – за радянського часу, а 74 – під час парламентських перегонів 2019р.

«Незмінність по-комуністичному»:

випадок з членами однієї із парламентських партій

Феномен «незмінності» можна простежити на прикладі окремої партії, члени якої неодноразово ставали парламентарями. Для цього проаналізуємо присутність у 1994-2014рр. (упродовж II–VII скликань) у Верховній Раді України партії з ідентитетом у назві «комуністична», власне – КПУ. За моїми підрахунками, (див. таблицю 2) у Верховній Раді України II скликання комуністами (на момент виборів) себе декларували 99 осіб. При цьому, що не безінтересно, 11 з них (С.Гуренко, С.Дорогунцов, Є.Мармазов, В.Матвеев, Б.Олійник, О.Панасовський, В.Петренко, М.Потебенко, О.Стещенко, М.Шульга, В.Яценко) були обраними і до Верховної Ради УРСР у 1990р.

⁴ В.Бондаренко, О.Борзих, Г.Васильєв, Й.Вінський, О.Голуб, І.Гринів, О.Єдін, І.Заєць, Р.Зварич, А.Кінах, Л.Клімов, Р.Князевич, А.Кожем'якін, М.Косів, Ю.Костенко, В.Ландик, А.Мартинюк, В.Матвеев, С.Матвієнков, П.Мовчан, О.Мороз, Г.Немиря, Г.Омельченко, Ю.Павленко, О.Панасовський, О.Парубок, І.Плющ, І.Попеску, П.Порошенко, В.Рибак, Д.Святаш, Є.Сігал, Т.Стецьків, Я.Сухий, В.Сушкевич, Л.Танюк, В.Таран (Терен), Б.Тарасюк, О.Ткаченко, М.Томенко, В.Хмельницький, В.Хомутич, О.Чорноволенко, І.Шпров, Д.Шенцев, І.Шкіря.

У 1998р. до парламенту, який, нагадаю, формувався за змішаною системою, за списком КПУ на чолі з П.Симоненком було обрано 88 комуністів (у т. ч. Є.Мармазов, Б.Олійник, О.Панасовський, О.Стешенко, В.Яценко), у 2002р. – 60 (у т. ч. П.Симоненко), 2006р. – 21

, 2007р. – 30 , 2012р. – 34. Тож, у парламенті II скликання (сформованому в умовах функціонування мажоритарної виборчої системи) та у Верховній Раді України III–VII скликань (за списком КПУ) комуністи здобули всього 332 мандати.

Таблиця 2. Кількість мандатів народного депутата, виданих членам КПУ, обраним до Верховної Ради України II–VII скликань (1994-2014 рр.) *

	<i>Скликання Верховної Ради України</i>					
	II	III	IV	V	VI	VII
Кількість виданих мандатів	99	88	60	21	30	34
ВСЬОГО	332					

* Складено на основі даних, оприлюднених на вебпорталі Верховної Ради України.

При цьому кількість осіб, які здобули 332 мандати, була значно нижчою: за моїми підрахунками – 218 (див. таблицю 3).

Таблиця 3. Комуністи, які були народними депутатами Верховної Ради України 1-6 разів за період 1994=2014 рр. (кількість жінок і чоловіків та кількість здобутих ними депутатських мандатів) *

Обиралися кількість разів	ЖІНКИ		ЧОЛОВІКИ	
	<i>Кількість осіб</i>	<i>Кількість здобутих мандатів</i>	<i>Кількість осіб</i>	<i>Кількість здобутих мандатів</i>
6	-	-	1	6
5	1	5	6	30
4	1	4	1	4
3	1	3	13	39
2	2	4	45	90
1	17	17	130	130
	Всього: 22	Всього: 33	Всього: 196	Всього: 299

* Складено на основі даних, оприлюднених на вебпорталі Верховної Ради України.

Якщо ми візьмемо до уваги тих осіб-комуністів, які були парламентарями 3-6 разів (половину скликань парламенту Української держави у період з 1994р. до 2014р.), то виявимо, що їх було лише 24 особи⁵, або 11% (від 218 парламентарів-комуністів). А це підводить до кількох висновків: якщо люди з комуністичною ідентичністю у парламенті – віддзерка-

лення цінностей частини українського електорату (принаймні до 2014р.), то персональна незмінність 11% комуністів у законодавчому органі впродовж тривалого часу відображала цінності безпосередньо самих комуністів: антидемократичні засади функціонування партії, наслідком чого була не тільки незмінність керівництва партії (управлінського центру),

⁵ А.Александровська (4 рази: III–VI скликання), І.Алексеев (4 рази: IV–VII), О.Бабурін (3 рази: IV–VI), В.Борщевський (3 рази: III–V), І.Герасимов (3 рази: IV–VI), О.Голуб (5 разів: III–VII), Л.Грач (3 рази: IV–VI), В.Заклунна-Мироненко (3 рази: III–V), С.Кілінкаров (3 рази: V–VII), М.Кравченко (IV–VI), Є.Мармазов (6 разів: I–III, V–VII), А.Мартинюк (5 разів: III–VII), Валентин Матвеев (5 разів: III–VII), Володимир Матвеев (4 рази: I, III, IV, VI), В.Мішура (3 рази: II–IV), А.Наливайко (3 рази: III–V), Б.Олійник (4 рази: I–IV), В.Оплачко (3 рази: III–V), О.Парубок (5 разів: II–V, VII), Г.Пономаренко (3 рази: III–V), К.Самойлик (5 разів: II–VI), П.Симоненко (6 разів: II–VII), О.Ткаченко (3 рази: IV–VI), П.Цибенко (5 разів: II, IV–VII).

але й групи людей, які від її імені виступали у Верховній Раді України.

Висновки.

Таким чином, підсумовуючи, можна твердити, що у період I–IX скликань Верховної Ради України депутатський мандат (див. таблицю 4):

а) надавався 4 278 разів (на початок 2020р.);

б) народними депутатами обиралися 2 658 осіб;

в) парламентарями були 251 жінка та

2 407 чоловіків;

г) жінки-парламентарки здобули 365 депутатських мандатів, чоловіки-парламентарі, відповідно – 3 913 мандатів;

д) 8 разів здобували 2 чоловіки (жодна жінка); 7 разів – 6 чоловіків і 1 жінка; 6 разів – 21 чоловік (жодна жінка); 5 разів – 46 чоловіків і 5 жінок; 4 рази – 94 чоловіки і 11 жінок; 3 рази – 224 чоловіки і 8 жінок; 2 рази – 437 чоловіків і 39 жінок і, зрештою, 1 раз – 1 577 чоловіків та 187 жінок.

Таблиця 4. Особи, які були народними депутатами Верховної Ради України 1-8 разів (кількість жінок і чоловіків та кількість здобутих ними депутатських мандатів)

<i>Обиралися кількість разів</i>	<i>ЖІНКИ</i>		<i>ЧОЛОВІКИ</i>	
	<i>Кількість осіб</i>	<i>Кількість здобутих мандатів</i>	<i>Кількість осіб</i>	<i>Кількість здобутих мандатів</i>
8	-	-	2	16
7	1	7	6	42
6	-	-	21	126
5	5	25	46	230
4	11	44	94	376
3	8	24	224	672
2	39	78	437	874
1	187	187	1577	1577
	<i>Всього: 251</i>	<i>Всього: 365</i>	<i>Всього: 2407</i>	<i>Всього: 3913</i>

Крім того, дані таблиці свідчать, що 3,04% парламентарів (або 81 особа: 75 чоловіків та 6 жінок з 2658 усіх народних обранців, з яких 23 особи – люди, які почали «накопичувати» депутатські мандати з радянського часу – з 1990р., і серед яких була лише 1 жінка – Р.Богатирьова) виявили спроможність до здобуття депутатських мандатів 5-8 разів, тобто – більшу частину скликань Верховної Ради України. Таким чином, у їх руках опинилося (за весь період розвитку парламентаризму) в Україні 10,425% або 446 мандатів. Якщо не братимемо до уваги 475 обранців 1990р. (радянського часу) і вилучимо їх із загальної кількості (2658 чол.), як вилучимо, відповідно, і 475 здобутих ними мандатів (із 4278), то матимемо таку картину: кількість осіб-парламентських довгожителів (тобто тих, хто здобував мандати 5-8 разів) залишиться незмінною – 81

особа, кількість здобутих ними мандатів у період функціонування Верховної Ради України з II до IX скликання становитиме, відповідно, 423 мандати (із загальної кількості 3803 мандатів, здобутих з 1994р. до 2019р.), що збільшує відсоток мандатів, якими вони володіли, з 10,425% до 11,122%. Іншими словами: у період з 1994 р. (початку діяльності Верховної Ради України II скликання) до 2019р. включно (старту роботи чинного парламенту – IX скликання) 81 парламентар володів 423 мандатами, або «11,122% законодавчої влади».

Якщо поминути увагою результати виборів в УРСР 1990р. і проаналізувати феномен володіння владою в українському парламенті у наступний час (тобто проаналізувати ситуацію з депутатами і мандатами за період діяльності Верховної Ради України II–IX скликань), то кількість осіб-«тримачів влади» – тих, які

здобували депутатський мандат від 4 разів (у половині скликань законодавчого органу у 1994-2019 рр.) – становитиме 153 особи (23 тих, які були/є парламентарями 5-8 разів, та 95 осіб, які здобували мандат з 1994р. – половину скликань законодавчого органу – 4 рази). Ці 153 народні депутати за період роботи Верховної Ради України II–IX скликань володіли 803 депутатськими мандатами, або 21,1149% від загальної кількості мандатів (3 803).

Загальні висновки.

Таким чином, трохи більше 21% законодавчої влади (якщо можна так висловитися) зосереджено в руках 153 осіб. Якщо візьмемо до уваги ідентитет «родинності у владі», то число 153 ще зменшиться, адже дехто з депутатів належав / належить до однієї родини/роду (наприклад, В. Балоба і В. Петьовка, з яких перший присутній у парламенті IV, VII – IX скликань, а другий – VI–IX скликань). Крім того, феномен «родинності» по-своєму зменшує політичну вагу (політичну впливовість) іншої частини українського парламенту, адже з тих 2030 депутатів, які обиралися у 1994-2019рр. 1–3 рази, були/є присутніми родичі згаданих 153 «тримачів влади» – своєрідного «парламентського верху». Встанов-

лення родинних зв'язків – річ непроста, але, можна стверджувати, що з 1990р. до 2019 у парламенті були/є присутніми члени, щонайменше, кількох десятків родин, представники яких мали незаперечний родинний зв'язок із «парламентським верхом».

Аналіз «уроку від еліти» дозволяє твердити про гендерний дисбаланс в українському парламенті (як у органі представництва), про незмінний «парламентський кістяк» і, відповідно, про тенденцію концентрації влади (не лише в парламенті, а й загалом у країні) у руках досить невеликої кількості осіб-представників різних регіонів країни, ідентичності і цінності яких (попри зміну соціальних чи політичних / у разі переходу з партії в партію / ідентитетів, природне старіння та ін.) залишаються своєрідними, а політичні процеси, явища, феномени в Україні стають все більше персоніфікованими.

Такі обставини по-своєму засвідчують проблему дедемократизації парламенту та актуалізують питання не лише необхідності удосконалення механізмів формування Верховної Ради України, але й виборчого законодавства та законодавства щодо діяльності політичних партій.

Бібліографічні посилання

Верховна Рада України дванадцятого скликання. 1990-1994 роки. (1998). За ред. П.Кислого, І.Плюща. К.: Вид-во «Київ».

References

Verkhovna Rada Ukrainy dvanadtsiatoho sklykannia. 1990-1994 roky [Verkhovna Rada of Ukraine of the twelfth convocation. 1990-1994 years]. (1998). Za red. P.Kysloho, I.Pliushcha. Kyiv: Vydavnytstvo «Kyiv». (in Ukrainian)